

СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ЦІННІСНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОЗНАКАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Нечасва О.С. Становлення й розвиток ціннісної сфери молодших школярів з ознаками інтелектуальної обдарованості. В статті розкривається зміст і сутність понять ціннісно-сислової сфери й аксіогенезу. Наведені різні наукові точки зору (теорії і концепції) щодо процесу становлення аксіосфери особистості. Детально описується роль і значення процесів ідентифікації й інтерналізації для формування, прийняття і засвоєння системи цінностей й особистісних смислів. Також представлені рівні аксіогенезу особистості й етапи засвоєння цінностей, зокрема в дитячому віці. Значну увагу в статті приділено віковим особливостям розвитку ціннісно-сислової сфери учнів молодшого шкільного віку, а також викладу й опису методики вивчення особливостей дитячо-батьківської взаємодії в контексті формування ціннісної сфери молодших школярів з ознаками інтелектуальної обдарованості.

Ключові слова: обдарована особистість, особистість з ознаками інтелектуальної обдарованості, ціннісно-сислова сфера, аксіогенез, аксіосфера, цінності, ідентифікація, інтерналізація.

Нечаева О.С. Становление и развитие ценностной сферы младших школьников с признаками интеллектуальной одаренности. В статье раскрывается содержание и сущность понятий ценностно-смысловой сферы и аксиогенеза. Приведены различные научные точки зрения (теории и концепции) на процесс становления аксиосферы личности. Подробно описывается роль и значение процессов идентификации и интернализации для формирования, принятия и усвоения системы ценностей и личностных смыслов. Также представлены уровни аксиогенеза личности и этапы усвоения ценностей в детском возрасте. Особое внимание в статье уделяется возрастным особенностям развития ценностно-смысловой сферы детей младшего школьного возраста, а также изложению и описанию методики изучения особенностей детско-родительского взаимодействия в контексте формирования ценностной сферы младших школьников с признаками интеллектуальной одаренности.

Ключевые слова: одаренная личность, личность с признаками интеллектуальной одаренности, ценностно-смысловая сфера, аксиогенез, аксиосфера, ценности, идентификация, интернализация.

Постановка проблеми. Сучасна психологічна наука накопичила достатню кількість емпіричних даних стосовно неординарних специфічних особливостей розвитку обдарованої особистості. Загально відомим є той факт, що більшість обдарованих характеризуються яскравим прагненням до пізнання, творчості, самореалізації, досягнення досконалості. Якщо брати до уваги шкільний вік, то науковці відмічають такі своєрідні характерні властивості як ініціативність, бажання працювати самостійно, можливість тривалої концентрації на виконуваний діяльності, готовність до витрачання часу більше, ніж цього вимагає учбове завдання, яке викликає зацікавлення, намагання розв'язувати складні задачі, котрі перевищують актуальні можливості, неприйняття стандартних типових завдань і готових рішень тощо. Дані характеристики в своїх

дослідженнях описували А. Анастасі, Ю.Д. Бабаєва, М.Є. Богоявленська, Т.О. Гордєєва, В.М. Дружинін, Є.П. Ільїн, Н.А. Карпенко, Н.С. Лейтес, О.І. Савенков, С. Урбіна, М.О. Холодна, В.Д. Шадріков, О.І. Щєбланова та ін.

Високий рівень розумового розвитку, як найбільш суттєва ознака обдарованості, традиційно вважається пріоритетною і надійною запорукою успішності і в шкільному навчанні, і в тих сферах діяльності, які вимагають прояву здатності творчо мислити, аналізувати, висувати і обґрунтовувати нові нестандартні ідеї. Не зменшуючи важливості й необхідності розкриття інтелектуального потенціалу обдарованих дітей та молоді, слід також зауважити, що висвітлення специфіки ціннісно-сислової сфери обдарованої особистості, її змісту, структурних компонентів, критеріїв, показників і рівнів її розвитку на різних вікових етапах залишається досить обмеженим.

І якщо зусилля багатьох сучасних науковців зосереджені на пошуку шляхів розвитку й реалізації інтелектуальних ресурсів обдарованих, то у питаннях дослідження ціннісно-сислової сфери обдарованої особистості, зокрема в період шкільного навчання, відзначається певне відставання, не зважаючи на доцільність й актуальність вивчення даного аспекту. Так, Т.С. Спешилова зауважує з цього приводу, що: «дифіцитарність розвитку ціннісно-сислової сфери особистості сприяє виникненню суб'єктивного дискомфорту, «екзистенціонального вакууму», в цілому перешкоджаючи реалізації інтелектуального потенціалу» [19].

Аналіз останніх публікацій. Цілісним інтегративним утворенням, психологічною основою якого є багаторівнева структура мотивів, потреб, ідеалів, смислових утворень, цілей, цінностей, переконань, поглядів, Т.С. Спешилова визначає ціннісно-сислову сферу особистості [19]. Дослідження особливостей і закономірностей її розвитку знайшли відображення у напрацюваннях багатьох вітчизняних й зарубіжних психологів: О.Г. Асмолова, Б.Г. Додонова, А.Г. Здравомислова, М.С. Кагана, Д.К. Корольова, Д.О. Леонтєєва, А.В. Мудрік, О.Л. Музики, Н.І. Непомнящої, Г.К. Радчук, Р.О. Семенової, І.М. Суворової, Ю.М. Швалба, В.О. Ядова та ін.

Закономірний полідетермінований процес розвитку ціннісно-сислової сфери особистості в психологічній літературі прийнято називати аксіогенезом. І.М.Суворова зауважує, що: «являючи собою постійний відбір ціннісних орієнтирів, аксіогенез як послідовний розвиток ціннісної сфери особистості, складає основу аксіосфери й співвідноситься з процесом її становлення як біо-психо-соціо-культурний суб'єкт» [20]. Провідну роль у процесі аксіогенезу особистості Радчук Г.К відводить самовизначенню, яке виступає мотиваційно-вольовим ядром і результатом аксіогенезу, а ще складним, динамічним та водночас стабільним станом суб'єкта, діяльним, рефлексивним та ціннісно-сисловим актом [16].

Вперше концепцію аксіогенезу особистості було запропоновано й розроблено українським науковцем Карпенко Зіновією Степанівною.

Існують різні точки зору на розуміння сутності, природи і становлення ціннісно-сислової сфери. Однак більшість дослідників однаково розуміють той факт, що діяльність, розвиток, самореалізація та інші найбільш визначні психологічні утворення обумовлені змістом ціннісно-сислових структур.

Л.Б. Ернштейн в монографії описує існування декількох гіпотез щодо формування ціннісної сфери особистості. Так, дослідники *біхевіористичної теорії* пов'язують формування цінностей з реакцією індивідуума на вплив подразника навколишнього

середовища. Другою стадією формування цінностей після впливу факторів навколишнього середовища є *наслідування*. К. Роджерс, Д.О. Леонтьєв, В.С. Мухіна – представники *наслідувальної теорії* – вважають, що цінності формуються в результаті копіювання дитиною на ранніх стадіях розвитку цінностей дорослого. Однак, аксіосфера дитини не є повним відображенням аксіосфери дорослих (батьків, вихователів). Це індивідуальна і мобільна система, що постійно розвивається, тому не може бути чиєюсь абсолютною копією.

Згідно *травматичної концепції* (або *концепції незадоволеності*) формування цінностей є наслідком *відчуття незадоволеності* або *тривоги* в результаті невідповідності власних уявлень дитини уявленням оточуючих дорослих. Дану концепцію розробляли Г. Олпорт, П. Массен, Г. Дюпон [25].

Формування і розвиток системи цінностей і особистісних смислів відбувається через процес *ідентифікації*, за висловом В.Г. Леонтьєва – «специфічного наслідування, в якому базовим компонентом є переживання значущих для людини цінностей» [9]. А.В. Серий розглядає *ідентифікацію* як «процес ототожнення суб'єктом себе з іншим індивідом або групою індивідів на основі встановленого емоційного зв'язку, включення у свій внутрішній світ і прийняття норм і цінностей оточуючих як своїх власних» [18].

Окрім ідентифікації, процес формування, прийняття і засвоєння цінностей тісно пов'язаний з процесом *інтерналізації* – складним механізмом, що передбачає усвідомлене сприйняття навколишнього світу, а також активне відтворення прийнятих на певному смислового рівні норм і цінностей у своїй діяльності.

Аналізуючи дане питання І.М. Суворова вказує на те, що Ж. Піаже, Дж. Ловінгер і Л. Колберг розглядають аксіогенез як процес *інтерналізації* оцінки наслідків власних вчинків, Г. Дюпон висловлює думку про те, що мова йде стосовно *інтерналізації* емоційних реакцій на власні вчинки. Американський дослідник П. Массен з групою співавторів джерелом цінностей вбачає *інтерналізацію* власної тривожності, як наслідок реакції дорослих на поведінку дитини. Початком аксіогенезу на думку автора є формування естетичних цінностей, оскільки емоційно-чуттєва сфера дитини розвивається набагато раніше раціонально-логічної [20].

В.І. Вус, спираючись на схему особистісного аксіогенезу В.Ю. Дмитрієва, також зазначає, що одразу цінність досягається дитиною на *емоційному рівні*, викликаючи позитивні емоції при міжособистісній взаємодії, потім сприймається на *когнітивному*, тобто відбувається осмислення важливості у соціальних трансакціях, пізніше підтверджується при особистому застосуванні на *діяльнісному рівні*, і тільки після цього засвоюється дитиною. Виходячи з цього, можна виділити три рівні аксіогенезу особистості, зокрема в дитячому віці: 1) емоційний рівень; 2) когнітивний рівень; 3) діяльнісний рівень.

Взагалі *теорія інтерналізації* передбачає комплексний взаємозв'язок людини зі світом, тому алгоритм аксіогенезу в дитячому віці представляє собою певну послідовність операцій:

- 1) вплив подразника (емоційного або матеріального) із зовнішнього середовища на дитину;
- 2) психічна і поведінкова реакція дитини;
- 3) оцінка даної реакції дитини оточуючими;
- 4) засвоєння дитиною зовнішньої оцінки;

5) привласнення дитиною цінності.

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження стало вивчення психологічних особливостей становлення й розвитку особистісних цінностей учнів в період молодшого шкільного віку.

Виклад методики і результатів дослідження. Всі цінності можна розділити за силою і значущістю і розташувати на відповідних рівнях: більш високі рівні займають більш важливі цінності, менш високі – менш важливі. А. Маслоу дотримується думки, що на вищому рівні розташовуються так звані «цінності буття». В.О. Ядов вважає, що показником найвищого рівня є наближеність цінності до соціального ідеалу, а Н. Гартман, беручи за основу довговічність існування цінності, засвідчує, що чим більш цінність довговічніша, тим на більш високому рівні вона знаходиться.

Цінності найвищого порядку, ті, від яких людина відмовляється за дуже вагомих причин, формуються під впливом подразників, що діють найбільшу кількість разів, так як саме вони вимагають найбільшої кількості повторюваних реакцій а, отже, є найбільш закріпленими в системі цінностей людини.

З більшістю значущих соціальних подразників дитина стикається у дошкільному дитинстві – у віці від 2 до 7 років – і формує на них відповідні реакції, які складають основу її системи цінностей. Тобто первинний варіант аксіосфери дитини закладається ще на початку шкільного навчання в 6-7 – річному віці. Але, якщо дошкільник здебільшого орієнтується на власний індивідуальний досвід, то учень молодшого шкільного віку починає орієнтуватися на загальнокультурні зразки, еталони, з якими він стикається у взаємодії з дорослими й однолітками. В цей період розвивається спрямованість на самопізнання, аналіз власних емоцій, почуттів, здібностей, дій та вчинків, що суттєво змінює пізнавальну діяльність молодших школярів, їхнє ставлення до себе й до оточення, а також погляд на світ в цілому. Така спрямованість змушує дитину не просто приймати на віру інформацію від дорослих, трансформуючи їх на власні знання, а й виробляти особисту думку, власні погляди та уявлення про цінності. Вступ дитини до школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного виховання й навчання є важливим і складним процесом, який супроводжується змінами спрямувань, орієнтацій і особистісних цінностей дитини. Під час шкільного навчання оцінювання реакції дитини здійснює вчитель - безумовний авторитет для кожного першокласника. Саме в цей період аксіогенезу суттєво зростає вплив зовнішньої оцінки. Якщо зовнішня оцінка реакції позитивна, то дитиною вона засвоюється як норма. Негативна зовнішня оцінка реакції дитини на подразник сприяє виключенню цієї настанови з ціннісного ряду і перешкоджає її присвоєнню. В даному випадку розвивається так звана «заборонена система цінностей», що детально описується Леонідом Ернштейном в монографії «Заборонена теорія цінностей: психологічні соціологічні наслідки представлення цінностей як динамічних заборон» [25].

Оскільки авторитет вчителя в період молодшого шкільного віку є дуже високим і незаперечним, дитина спілкуючись з педагогом, проявляє до нього більший інтерес, ніж до своїх однолітків. Так, в наших попередніх дослідженнях було з'ясовано, що учням молодшого шкільного віку у більш ніж 80% випадків властиво ототожнювати свою успішність зі шкільною оцінкою, навіть, якщо батьки утримуються від висловлювань критичних зауважень з цього приводу. І оскільки даний аспект виявляється для неї дуже важливим, дитина передбачає, що й батьки так само очікують, вчительських позитивних

оцінок, відгуків, характеристик, заохочень, що власне і усвідомлюється молодшим школярем, як ознака його успішності [14].

Зовнішня оцінка в даний віковий період має для дитини величезне значення. На думку П. Массена, характер психічної і поведінкової реакції дитини на подразник перш за все залежить від її енергетичного, біологічного, психічного й емоційного потенціалу. Головну роль в аксіогенезі вчений відводить саме оцінюванню оточуючими психічної і поведінкової реакції дитини, адже саме оціночні судження значущих дорослих містять в собі визначений набір ціннісних настанов певної особистості чи спільноти. На думку Б.І. Додонова, «орієнтація людини на певні цінності може виникнути лише в результаті їх попереднього визнання (позитивної оцінки – раціональної або емоційної)» [3, с. 11].

Емпіричні дані, отримані нами в ході вивчення ціннісної сфери молодших школярів з ознаками інтелектуальної обдарованості свідчать про те, що визнання цінності тих чи інших особистісних характеристик - інтелектуальних здібностей, моральних якостей – референтними дорослими, передусім батьками, суттєвою мірою впливають і підкріплюють прагнення дитини здобувати нову інформацію, здійснювати пошукову діяльність, активно пізнавати світ, а також отримувати задоволення від можливості долати труднощі, розвиваючи власний інтелектуальний потенціал.

В результаті попередніх наших досліджень також було виявлено й проаналізовано значущість і пріоритетну роль впливу соціальних (батьківських) настанов і очікувань на формування ціннісного ставлення молодшого школяра [15]. Більше половини батьків учнів з ознаками інтелектуальної обдарованості роблять акцент на необхідності навчання дитини самостійно вирішувати проблеми соціальної адаптації, не заперечуючи при цьому важливості розкриття інтелектуального потенціалу. Такі батьківські пріоритети відповідним чином знаходять відображення у формуванні певних ціннісних орієнтацій учнів зазначеної категорії.

З метою поглибленого вивчення особливостей розвитку ціннісної сфери, а саме ціннісних пріоритетів учнів молодшого шкільного віку з ознаками інтелектуальної обдарованості й відповідних пріоритетів найближчого соціального оточення (батьків), дослідження впливу соціальних очікувань значущих дорослих на формування й розвиток цінностей і ціннісних ставлень молодших школярів нами заплановано використання діагностичної методики вивчення взаємодії батьків та дітей І.М. Марковської. Дана методика включає наступні шкали:

1 шкала: невимогливість-вимогливість батьків. Дані цієї шкали показують рівень вимогливості, який проявляється у взаємодії батьків з дитиною. Чим вище показники за цією шкалою, тим більш вимогливі батьки, тим більше вони очікують від дитини високого рівня відповідальності.

2 шкала: м'якість-строгість батьків. За результатами цієї шкали можна судити про суворість, строгість заходів, які застосовуються до дитини, про жорсткість правил, що встановлюються у взаєминах між батьками і дітьми, про ступінь примусу дітей до будь-чого.

3 шкала: автономність-контроль по відношенню до дитини. Чим вище показники за цією шкалою, тим більш виражена контролююча функція у відношенні до дитини. Високий контроль може приймати вигляд надмірної опіки, навіть у дрібницях, нав'язливості, чисельних обмежень і зауважень; низький контроль, як правило, призводить до повної автономії дитини, вседозволеності, яка може бути наслідком або

байдужого ставлення до дитини, або надмірного милування. Можливо також, що низький контроль пов'язаний з проявом довіри до дитини або прагненням батьків привчити її до самостійності.

4 шкала: емоційна дистанція-емоційна близькість дитини до батьків. Дана шкала відображає уявлення батьків про близькість до них дитини, її бажання ділитися найпотаємнішим і найважливішим з мамою або з татом. Порівнюючи дані батьків і дитини, можна зробити висновок щодо точності й об'єктивності уявлень батьків про ступінь близькості до них дитини.

5 шкала: відкидання-прийняття дитини батьками. Прийняття дитини як особистості є важливою умовою її сприятливого розвитку, формування позитивної самооцінки. Дана шкала відображає базове ставлення батьків до дитини, прийняття або відкидання її особистісних якостей і поведінкових проявів.

6 шкала: відсутність співпраці-співробітництво. Наявність співпраці між батьками і дітьми найкращим чином відображає характер взаємодії. Співпраця є наслідком включення дитини у взаємодію, визнання її прав і переваг. Співпраця відображає рівність і партнерство в стосунках батьків і дітей. Відсутність співпраці може бути результатом порушення відносин, переваги авторитарного стилю виховання, байдужості або потурання.

7 шкала: тривожність за дитину. Дана шкала відображає підвищене занепокоєння батьків, часті негативні передчуття, що впливають і на якість власного життя, і на настрій дитини й стиль виховання в цілому. Часто тривога підкріплюється різного роду страхами. Формуванню підвищеної тривожності сприяють різні фактори: окрім особистісних якостей людини, включаючи його психічні особливості, фізіологію й власний досвід, це також негативна картина світу, спадщина сім'ї або негативне уявлення про себе. Аналіз ситуації й розуміння того, що насправді відбувається надає батькам, як мінімум, можливість вибору: що з цим робити і як себе поводити.

8 шкала: непослідовність-послідовність батьків. Послідовність батьків є важливим параметром взаємодії. В цій шкалі позначається, наскільки послідовні й постійні батьки у своїх вимогах, у своєму ставленні до дитини, у застосуванні заохочень і покарань. Непослідовність батьків може бути наслідком емоційної неврівноваженості, виховної невпевненості або ставлення до дитини, що характеризується відкиданням або ігноруванням.

9 шкала: виховна конфронтація в сім'ї. Дана шкала відображає наявність і ступінь вираженості несприятливого сімейного клімату, який проявляється у розбіжностях членів родини в питаннях пов'язаних з вихованням, що безумовно відображається на внутрішньому стані дитини. Коли кожен член сім'ї відстоює свою виховну позицію, керується тільки своїми методами і засобами виховання, а часом налаштовує дитину проти інших членів родини, дитина просто може розгубитися. Вона не знає, кого слухати, з кого брати приклад, як правильно чинити в тій чи іншій ситуації, так як всі значущі для неї дорослі по-різному оцінюють її слова, вчинки, дії.

10 шкала: задоволеність стосунками дитини з батьками. За даними цієї шкали можна судити про загальну ступінь задоволеності відносинами між батьками і дітьми. Низька ступінь задоволеності може свідчити про порушення в структурі батьківсько-дитячих відносин, наявність можливих конфліктів або про стурбованість сімейною ситуацією, що склалася.

Дана методика має форму дзеркального опитувальника, який демонструє не лише оцінку однієї сторони – батьків, але й бачення батьківського ставлення й особливостей взаємодії з боку дитини і використовується окремо для батьків і учнів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Формуванню ціннісного ставлення молодших школярів до розвитку власних якостей таких як організованість, наполегливість, впевненість, цілеспрямованість, вміння робити вибір, самостійність сприяють відповідні очікування батьків, визнання ними цінності зазначених особистісних характеристик. Цікавість, допитливість, уважність, широкий кругозір молодших школярів формується при наявності у батьків пріоритету розвитку даних пізнавальних характеристик. Батьківські очікування щодо розвитку соціальних навичок виявляються у наявності в дитини соціальної сміливості, вміння адаптуватися в соціумі, розвинених комунікативних здібностях, адекватного ставлення до помилок у навчанні й спілкуванні. Якщо пріоритет батьківських очікувань сконцентрований навколо формування пізнавальної потреби, то, як правило, це має вияв у наявності в дитини пізнавального інтересу, допитливості, отриманні задоволення від здобуття нових знань і вмінні ними користуватися у реальному житті, зацікавленості у самому процесі навчання, а також формуванні або відновленні учбової мотивації, де переважають внутрішні пізнавальні мотиви.

Список використаних джерел

1. Богоявленская М.Е. Природа «проблем» одарённых. *Одарённый ребёнок*. 2004. № 4. С. 74-83.
2. Гильбух, Ю.З. Внимание: одаренные дети. Москва: Знание, 1991. 79 с.
3. Додонов Б.И. Эмоци как ценность. Москва: Политиздат, 1978. 272 с.
4. Дружинин В.Н. Структура психометрического интеллекта и прогноз индивидуальных достижений. *Основные современные концепции творчества и одарённости* / под ред. Д.Б.Богоявленской. Москва: Молодая гвардия, 1997. С. 161-185.
5. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. Житомир: Вид-во Рута, 2006. 320 с.
6. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург: Питер, 2009. 448 с.
7. Каган М.С. Философская теория ценностей. Санкт-Петербург: ТОО ТК «Петрополис», 1997. 178 с.
8. Лейтес Н.С. Способности и одаренность в детские годы. Москва: Знание, 1984. 80 с.
9. Леонтьев В.Г. Психологические механизмы мотивации. Новосибирск: НГПИ, 1992. 80 с.
10. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности. *Вопросы психологии*. 1989. № 6. С.29-33.
11. Моляко В.А. Проблемы психологии творчества и разработка подхода к изучению одаренности. *Вопросы психологии*. 1994. № 5. С. 86-95.
12. Непомнящая Н.И. Становление личности ребенка 6-7 лет. Москва: Педагогика, 1992. 160 с.
13. Непомнящая Н.И. Ценностность как личностное основание: типы, диагностика, формирование. Москва: Московский психолого-социальный институт, Воронеж: НПО «МОДЭК», 2000. 176 с.
14. Нечаєва О.С. Вплив соціальних очікувань на розвиток ціннісної сфери молодших школярів з ознаками інтелектуальної обдарованості. *Ціннісна детермінація становлення обдарованої особистості: монографія* / за ред. О.Л. Музики. Київ, 2017. С. 130-141.
15. Нечаєва О.С. Ціннісні аспекти пізнавальної діяльності молодших школярів з ознаками обдарованості. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. Т. VI: Психологія обдарованості. Випуск 12. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2016. С. 290-298.

16. Радчук Г.К. Психологічні засади професійного аксіогенезу особистості. *Психологія особистості*. 2012. № 1 (3). С. 140.
17. Савенков А.И. Психология детской одаренности: учебное пособие. Москва: Генезис, 2010. 448 с.
18. Серый А.В. Психологические механизмы функционирования системы личностных смыслов. URL: <http://hpsy.ru/public/x1251.htm>.
19. Спешилова Т.С. Структурные компоненты ценностно-смысловой сферы личности старшеклассников со скрытой формой интеллектуальной одаренности. URL: <https://www.dissercat.com/content/strukturnye-komponenty-tsennostno-smyslovoi-sfery-lichnosti-starsheklassnikov-so-skrytoi-for>
20. Суворова И.М. Аксиогенез личности и специфика его формирования в школьном возрасте. Тамбов: Грамота. 2014. № 6 (44): в 2-х ч. Ч. II. С. 172-174.
21. Хеллер К.А. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков. *Основные современные концепции творчества и одаренности* / Под ред. Д.Б. Богоявленской. Москва: Молодая гвардия, 1997. С. 243-264.
22. Чудновский В.Э., Юркевич В.С. Одаренность: дар или испытание. Москва: Знание, 1990. 80 с.
23. Шумакова Н.Б. Обучение и развитие одарённых детей. Москва: МПСИ: Воронеж: МОДЭК, 2004. 336 с.
24. Щебланова Е.И. Психологическая диагностика одаренности школьников: проблемы, методы результаты исследований и практики. Москва: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЕК», 2004. 368 с.
25. Ерштейн Л.Б. Запретная теория ценностей: психологические и социологические следствия представления ценностей как динамических запретов: монография. Санкт-Петербург, 2008. С. 29-43.
26. Юркевич В.С. Одаренный ребенок: иллюзии и реальность. Москва: Просвещение, 1996. 136 с.
27. Юркевич В.С. Современные проблемы работы с одаренными детьми. *Электронный журнал «Психологическая наука и образование»*. 2010. №5.

References transliterated

1. Bogoyavlenskaya M.E. Priroda «problem» odarYonnyih. *Odaryonnyiy rebYonok*. 2004. № 4. S. 74-83.
2. Gilbuh, Yu.Z. Vnimanie: odarennyie deti. Moskva: Znanie, 1991. 79 s.
3. Dodonov B.I. Emotsi kak tsennost. Moskva: Politizdat, 1978. 272 s.
4. Druzhinin V.N. Struktura psihometricheskogo intellekta i prognoz individualnyih dostizheniy. *Osnovnyie sovremennyye kontseptsii tvorchestva i odaryonnosti* / pod red. D.B.Bogoyavlenskoy. Moskva: Molodaya gvardiya, 1997. S. 161-185.
5. Zdlbnosl, tvorchlst, obdarovanlst: teorlya, metodika, rezultati doslldzhen / za red. V.O. Molyako, O.L. Muziki. Zhitomir: Vid-vo Ruta, 2006. 320 s.
6. Ilin E.P. Psihologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti. Sankt-Peterburg: Piter, 2009. 448 s.
7. Kagan M.S. Filosofskaya teoriya tsennostey. Sankt-Peterburg: TOO TK «Petropolis», 1997. 178 s.
8. Leytes N.S. Sposobnosti i odarennost v detskie godyi. Moskva: Znanie, 1984. 80 s.
9. Leontev V.G. Psihologicheskie mehanizmyi motivatsii. Novosibirsk: NGPI, 1992. 80 s.
10. Matyushkin A.M. Kontsepsiya tvorcheskoy odarennosti. *Voprosyi psihologii*. 1989. № 6. S.29-33.
11. Molyako V.A. Problemyi psihologii tvorchestva i razrabotka podhoda k izucheniyu odarennosti. *Voprosyi psihologii*. 1994. № 5. S. 86-95.
12. Nepomnyaschaya N.I. Stanovlenie lichnosti rebenka 6-7 let. Moskva: Pedagogika, 1992. 160 s.
13. Nepomnyaschaya N.I. Tsennostnost kak lichnostnoe osnovanie: typyi, diagnostika, formirovanie. Moskva: Moskovskiy psihologo-sotsialnyiy institut, Voronezh: NPO «MODEK», 2000. 176 s.

14. Nechaeva O.S. Vpliv sotsialnih ochlikuvan na rozvitok tsinnisnoyi sferi molodshih shkolnyariv z oznakami intelektualnoyi obdarovanosti. Tsinnisna determinatsiya stanovlennya obdarovanoyi osobistosti: monografiya / za red. O.L. Muziki. Kyiv, 2017. S. 130-141.
15. Nechaeva O.S. Tsinnisni aspekti plznavalnoyi dlyalnosti molodshih shkolnyariv z oznakami obdarovanosti. Aktualni problemi psihologiyi: Zbirnik naukovih prats Institutu psihologiyi imeni G.S.Kostyuka NAPN Ukraini. T. VI: Psihologiya obdarovanosti. Vipusk 12. Kyiv-Zhitomir: Vidvo ZhdU im. I.Franka, 2016. S. 290-298.
16. Radchuk G.K. Psihologichni zasady profesynogo akslogenezu osobistosti. Psihologiya osobistosti. 2012. № 1 (3). S. 140.
17. Savenkov A.I. Psihologiya detskoj odarennosti: uchebnoe posobie. Moskva: Genezis, 2010. 448 s.
18. Seryiy A.V. Psihologicheskie mehanizmy funktsionirovaniya sistemy lichnostnykh smyslov. URL: <http://hpsy.ru/public/x1251.htm>.
19. Speshilova T.S. Strukturnye komponenty tsennostno-smyslovoy sfery lichnosti starsheklassnikov so skrytoy formoy intelektualnoy odarennosti. URL: <https://www.dissercat.com/content/strukturnye-komponenty-tsennostno-smyslovoi-sfery-lichnosti-starsheklassnikov-so-skrytoi-for>
20. Suvorova I.M. Aksiogenez lichnosti i spetsifika ego formirovaniya v shkolnom vrzraste. Tambov: Gramota. 2014. № 6 (44): v 2-h ch. Ch. II. C. 172-174.
21. Heller K.A. Diagnostika i razvitie odarennykh detey i podrostkov. Osnovnyie sovremennyye kontseptsii tvorchestva i odarennosti / Pod red. D.B. Bogoyavlenskoy. Moskva: Molodaya gvardiya, 1997. S. 243-264.
22. Chudnovskiy V.E., Yurkevich V.S. Odarennost: dar ili ispyitanie. Moskva: Znanie, 1990. 80 s.
23. Shumakova N.B. Obuchenie i razvitie odarennykh detey. Moskva: MPSI: Voronezh: MODEK, 2004. 336 s.
24. Scheblanova E.I. Psihologicheskaya diagnostika odarennosti shkolnikov: problemy, metody i rezultaty issledvaniy i praktiki. Moskva: Izd-vo Moskovskogo psihologo-sotsialnogo instituta; Voronezh: Izdatelstvo NPO «MODEK», 2004. 368 s.
25. Ershteyn L.B. Zapretnaya teoriya tsennostey: psihologicheskie i sotsiologicheskie sledstviya predstavleniya tsennostey kak dinamicheskikh zapretov: monografiya. Sankt-Peterburg, 2008. S. 29-43.
26. Yurkevich V.S. Odarennyy rebenok: illyuzii i realnost. Moskva: Prosveschenie, 1996. 136 s.
27. Yurkevich V.S. Sovremennyye problemy raboty s odarennyimi detmi. Elektronnyy zhurnal «Psihologicheskaya nauka i obrazovanie». 2010. №5.

Nechaeva O.S. Formation and development of the value sphere of junior pupils with signs of intellectual giftedness. The article reveals the essence and the main point of understanding the value-semantic sphere and axiogenesis. Different scientific points of view (theories and concepts) are presented concerning the process of formation the axisosphere of the personality. The role and significance of the processes of identification and internalization for the formation, adoption and assimilation of the system of values and personal meanings are described in detail. Also, the levels of the axiogenesis of the individual and the stages of assimilation of values are presented, in particular in childhood. Particular attention is paid to the age-old peculiarities of the development of the value-semantic sphere of pupils of junior school age, as well as the presentation and description of the method of studying the peculiarities of child-parent interaction in the context of forming the value sphere of junior pupils with signs of intellectual giftedness.

Key words: gifted personality, person with signs of intellectual giftedness, value-semantic sphere, axiogenesis, axisphere, values, identification, internalization.